

МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ Й ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

І. І. САВЧУК, здобувачка *третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти рівня (доктор філософії)*

Уманський національний університет

У статті розглянуто моделі фінансового ринку, що на даний час функціонують у різних країнах світу. Виокремлено їхні переваги та недоліки. Охарактеризовано найактивніші елементи моделей фінансового ринку й окреслено потенційні можливості для використання їх у вітчизняній практиці функціонування фінансового ринку на перспективу

Ключові слова: *моделі фінансового ринку, банкоцентрична модель фінансового ринку, американська фінансова модель, ісламська модель, змішана модель фінансового ринку*

Постановка проблеми. Вивчення особливостей функціонування фінансового ринку є основою ефективного управління ним. А відтак – свідомого використання наявних можливостей сформованого механізму й інструментів в сучасних економічних умовах, адже фінансовий ринок будь-якої країни відіграє ключову роль у забезпеченні її економічного зростання. Високий рівень розвитку фінансового посередництва, наявність значного переліку фінансових інструментів, що можуть використовуватися економічними агентами для фінансування діяльності та хеджування ризиків дають можливість суттєво нарощувати показники рентабельності. І на даний час в Україні, в умовах пошуку оптимальних варіантів реформування фінансового ринку на повоєнну перспективу, доцільно проаналізувати практиковані у світі моделі фінансового ринку для кращого розуміння особливостей їх функціонування в контексті виокремлення переваг і недоліків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження моделей фінансового ринку завжди було в полі зору вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків. Проте, перш ніж зосереджуватися на моделях фінансового ринку, з'ясуємо трактування дефініції «модель».

У загальному розумінні, що викладене у Тлумачному словнику, значення моделі висвітлюється як «... зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось» [1]. А В. Тимошенко стверджує, що «модель – це матеріальний або уявлюваний аналог деякого об'єкта (предмета, явища або процесу), який зберігає суттєві риси об'єкта і здатний замінювати його під час вивчення, дослідження або відтворення» [3]. Тобто можемо зробити висновок, що модель це уявний чи матеріальний аналог, що відображає всі риси основного об'єкта. А також дає можливість досліджувати функціонування основного об'єкта в різноманітних умовах.

Зосереджуючись надалі на моделях фінансового ринку, знаходимо множинність підходів до економічного розуміння даного поняття. Так, Т. Євенко стверджує, що «модель фінансового ринку – це теоретична конструкція, що відображає його суттєві характеристики, які склалися в результаті дії довгострокових суттєвих за впливом чинників» [2]. З даним твердженням не можемо погодитись повністю, оскільки модель фінансового ринку – це конструкція, яка відображає всі характеристики, які склалися при взаємодії певних чинників. Дещо поглиблено, але співзвучно з попереднім автором розкриває модель фінансового ринку В. Полухович, вчаючи під нею «... складну багатофакторну динамічну система взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, що утворюють єдине ціле» [4]. Дане визначення більшою мірою характеризує значення моделі, але не окреслює проміжок часу.

Тому вважаємо, що модель фінансового ринку варто розуміти як складну багатофакторну динамічну система взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, що утворюють єдине ціле, в результаті дії довгострокових, суттєвих за впливом, чинників.

Мета роботи полягає у вивченні особливостей, тенденцій розвитку фінансових моделей та можливість їх адаптації до сучасних вітчизняних умов.

Методика досліджень. Для досягнення поставленої мети у дослідженні використовувалися наступні методи дослідження: метод наукової абстракції і конкретизування – для характеристики різних моделей фінансового ринку та визначення їх сильних і слабких сторін; графічний метод і метод моделювання – для унаочнення особливостей функціонування моделей фінансового ринку та висвітлення їх як цілісної дескриптивної моделі..

Результати досліджень. У світовій практиці сформувалися дві основні моделі фінансового ринку: банкоцентрична та американська (англо-американська). Банкоцентрична або континентальна європейська, модель кредитного ринку передбачає, що суб'єкти економіки поповнюють фінансові ресурси переважно з використанням інструментів кредитного ринку [5]. Для неї властива концентрація на банку, як основному фінансовому посереднику. Відповідно, переважаючим джерелом запозичених коштів для економічних суб'єктів виступають банківські кредити.

Банкоцентрична модель фінансового ринку передбачає, що банківські установи зберігають основну частину заощаджень, що створюються в економіці у формі депозитів юридичних і фізичних осіб. У цій моделі юридичні та фізичні особи особисто не інвестують, а фактично передоручають банківським установам прийняття рішень про інвестування коштів. Банки не тільки здійснюють кредитні операції, але і є основними покупцями акцій та облігацій підприємств. Вони володіють акціями та контролюють торгівлю ними, а також домінують на ринках капіталу. Структура фінансових продуктів на таких ринках більш консервативна [6, с. 149].

Умови функціонування банкоцентричної моделі фінансового ринку на прикладі Німеччини висвітлено на рисунку 1. Проаналізувавши вищевисвітлену інформацію, можемо зробити висновок, що на сучасному розвитку фінансового ринку України, ми маємо модель, що наближена до банкоцентричної.

Рис. 1. Банкоцентрична модель організації фінансового ринку на прикладі Німеччини

Перевагами даної моделі на фінансовому ринку України є те, що:

- в українського населення довіра до банків більша, аніж до фондового ринку;
- банками акумулювана лєвова частка заощаджень населення;
- акумульовані заощадження населення трансформуються у кредитний ресурс банку.

Основними недоліками даної системи є те, що:

- банки стають монополістами на фінансовому ринку;
- акумульовані кошти банки не інвестують у реальний сектор економіки, що є неефективним для економіки, яка потребує оновлення основних фондів та значних капіталовкладень в інвестиційні проекти для забезпечення подальшого розвитку.

Тому для України є можливим використання даної моделі фінансового ринку за умови цільового реформування банківської системи та часткової заміни її на інвестиційні проекти. А також шляхом використання механізмів державного регулювання за дотриманням банківських норм.

На противагу банкоцентричній, американська модель фінансового ринку (рис. 2) орієнтована на фондовий ринок, ключовим її сегментом є ринок цінних паперів, а джерелом запозичених коштів для економічних суб'єктів – ресурси,

залучені на фондовому ринку в результаті розміщення серед інвесторів корпоративних облігацій [2].

Рис. 2. Американська модель організації фінансового ринку

Дана модель характеризується відсутністю на фондовому ринку банків, а тому фінансування здійснюється не за допомогою кредитів, що видаються населенню, а шляхом ефективного акумулювання вільних коштів (заощаджень) від одного суб'єкта до іншого за допомогою ціни, що утворилась на ринку.

На фондовому ринку при цьому ключовим сегментом є ринок цінних паперів, а джерелом запозичених коштів для економічних суб'єктів – ресурси, залучені на фондовому ринку в результаті розміщення серед інвесторів корпоративних облігацій. Для ефективного функціонування ринок вимагає залучення різноманітних інвесторів, як з високим, так і з середнім рівнем доходу, як у короткостроковій, так і на дострокову перспективу. Особливістю такого ринку є необхідність високого рівня законодавчого захисту інтересів невеликих інвесторів та наявності значної кількості висококваліфікованих фахівців у сфері проведення операцій з цінними паперами.

Перевагами даної моделі є:

- відсутність монополізації фінансового ринку банками;
- фінансування відбувається за допомогою ринкових цін;

- наявність конкуренції, що відкриває доступ як малим, так і великим підприємствам.

Недоліками даної фінансової моделі є низький рівень державного регулювання.

Варто зауважити, що в сучасних умовах функціонування фінансового ринку України в цілому та фондового ринку зокрема дана модель практично не застосовується. Одним з факторів, що перешкоджають цьому, є відсутність у населення довіри до фондового ринку, яка ще менша, аніж до банківського. Водночас на перспективу повоєнного реформування доцільним є розвиток і впровадження елементів американської моделі у структуру фінансового ринку України з метою збільшення інвестування банками у реальний сектор економіки.

Колектив вчених, на чолі з С. Козьменком [8], стверджують, що функціонування фінансового ринку неможливе в чітких рамках визначеної моделі. Як правило, фінансовий ринок держави демонструє риси обох моделей, тільки певним країнам притаманні більше риси банкоцентричної моделі (Німеччина, Японія, Франція, країни Європи), а іншим – американської моделі (США, Англія). Виділяють науковці і третю модель, змішану, якій властиві риси, як банкоцентричної, так і американської моделей, без домінування рис будь-якої з вищезгаданих.

На сьогодні у світовій практиці виділяють ще і четверту модель фінансового ринку – ісламську. Вона характеризується відносно спрощеною інституційною структурою, обмеженою ліквідністю, закритим характером, уніфікацією фінансових інструментів, переважанням великої кількості інвесторів, відсутністю маси дрібних інвесторів і спекулянтів, фрагментарною участю банків [8]. Її головна особливість – врахування культурних і релігійних традицій під час здійснення фінансових операцій у мусульманських країнах. Ісламський банкінг поступово просувається і в європейських країнах, і в США [9]. Потенційно для України в контексті повоєнної відбудови, при формуванні моделі фінансового ринку, варто взяти за основу наступні параметри:

- варто розглянути й імплементувати інвестиційні інструменти американської моделі фінансового ринку для підвищення обсягів інвестицій у реальний сектор економіки.

- на постійній основі провадити державне реформування елементів функціонування фондового ринку залежно від рівня розвитку суспільства та запитів учасників ринку.

- проводити постійний моніторинг державних реформ у банківському секторі фінансового ринку для укріплення вже досягнутих результатів.

Висновки. На даний час на світовому фінансовому ринку функціонують чотири фінансові моделі: банкоцентрична, американська, ісламська та змішана. Банкоцентрична модель характеризується домінуванням на фінансовому ринку елементів банківської системи. Американська модель орієнтується на розвиток фондового ринку. Змішана модель – поєднує паралельне функціонування, як банківської системи, так і фондового ринку. Ісламська модель найменш популярна та характеризується використанням культурних і релігійних традицій у здійсненні фінансових операцій.

Наразі український фінансовий ринок демонструє риси банкоцентричної моделі. І сприяє цьому майже відсутність національного фондового ринку та, відповідно, вища популярність банків. Однак на перспективу доцільно буде збалансувати наявну в Україні модель фінансового ринку елементами фондового ринку. Це сприятиме збільшенню кількості використовуваних учасниками фінансового ринку фінансових інструментів і відкриттю нових можливостей фінансово-інвестиційного характеру для реального сектору економіки.

Література:

1. Модель [Електронний ресурс]. Портал української мови та культури Словник UA. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=модель>. Дата звернення 19.05.2025.
2. Євенко Т. І. Характеристика моделей фінансового ринку. *Гостинність і туризм майбутнього: наукові та практичні горизонти*: збірник тез доповідей I-ої міжнародної науково-практичної конференції (17–18 травня 2022 р.). Київ: НУБіП України. 2022. С. 32.
3. Тимошенко В. В. Типи моделей. Моделювання як метод дослідження об'єкту. URL: <https://vseosvita.ua/library/typy-modelei-modeliuvannia-iaak-metod-doslidzhennia-objektiv-599683.html> (19.05.2025)
4. Полюхович В.І. Особливості використання світового досвіду у процесі формування моделі державного регулювання фондового ринку України. *Проблеми правового забезпечення підприємництва в Україні*. <http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2011/10/43.pdf> (19.05.2025).
5. Гаряга Л. О. Розвиток фінансового ринку в умовах цифровізації економіки. *Бізне інформ*. 2018. № 11. С. 388–393.
6. Лаврик О. Л. Сучасна стратегія розвитку міжнародних фінансових посередників. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Економічна. 2010. № 911. С. 146–150.
7. Школьник І. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС НБУ, 2008. 348 с.
8. Kozmenko S. M, Vasilyeva T. A., Leonov S. V. Ukraine and Germany: common tendencies of financial market development according to the bank-centered model. *Corporate Ownership & Control*. 2011. Vol. 9. Issue 1. P. 245–273.
9. Благун І. І. Банкоцентричність фінансового ринку України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2020. Том 31 (70). № 1. С. 202–209.

References:

1. Model [Electronic resource]. Ukrainian Language and Culture Portal Slovnky UA. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=модель>. Accessed May 19, 2025. [in Ukrainian].
2. Yevenko, T. I. (2022). Characteristics of financial market models. *Hospitality and Tourism of the Future: Scientific and Practical Horizons: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference* (May 17–18, 2022). Kyiv: NUBiP of Ukraine. P. 32. [in Ukrainian].

3. Tymoshenko, V. V. Types of models. Modeling as a method of object research. URL: <https://vseosvita.ua/library/typy-modelei-modeliuvannia-iak-metod-doslidzhennia-objektiv-599683.html>. Accessed May 19, 2025. [in Ukrainian].
4. Polyukhovych, V. I. (2011). Features of using global experience in the formation of the model of state regulation of the stock market of Ukraine. Problems of Legal Support of Entrepreneurship in Ukraine. URL: <http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2011/10/43.pdf>. Accessed May 19, 2025 [in Ukrainian].
5. Haryaha, L. O. (2018). Development of the financial market under conditions of digitalization of the economy. *Business Inform*, no. 11, pp. 388–393. [in Ukrainian].
6. Lavryk, O. L. (2010). Modern strategy for the development of international financial intermediaries. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Economic*, no. 911, pp. 146–150. [in Ukrainian].
7. Shkolnyk, I. (2008). Financial market of Ukraine: current state and development strategy: monograph. Sumy: VVP “Mriya-1” LTD, UABS NBU. 348 p. [in Ukrainian].
8. Kozmenko, S. M., Vasilyeva, T. A., Leonov, S. V. (2011). Ukraine and Germany: common tendencies of financial market development according to the bank-centered model. *Corporate Ownership & Control*, vol. 9, issue 1, pp. 245–273.
9. Blahun, I. I. (2020). Bank-centricity of the financial market of Ukraine. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Economics and Management*, vol. 31 (70), no. 1, pp. 202–209. [in Ukrainian].

Annotation

Savchuk I. I.

Models of the Financial Market and Features of Their Functioning

In economically developed countries, the financial market is a special and necessary environment for the successful functioning of the state as a whole and the formation of a favorable financial and economic environment for sustainable comprehensive development. At the same time, the financial market reaches the highest level of efficiency when it accumulates free financial resources aimed at meeting the investment needs of the market. In this context, it is important to determine the model of its functioning based on the priority role of a certain financial intermediary and the main financial instruments used by economic agents to finance their activities.

In general, there are four models of financial market functioning in the world. The first, and most common in European countries, is the bank-centered model. Its peculiarity is the concentration on the banking sector as the main intermediary in the provision of financial services. The second most common is the American financial market model, which is centered around the stock market and its instruments. The Islamic model of the financial market is quite unique, but limited in practice (mainly in Islamic countries), as it is characterized by a focus on cultural and religious traditions in financial transactions. At the same time, it is noted that no financial market model functions in its pure form. After all, each state chooses the model that is most convenient for it in the context of established traditions. Therefore, it forms an authentic financial market environment that combines several elements from different models into one.

The Ukrainian financial market in general has signs of a bank-centered model. However, it is noted that in order to stimulate its development in the post-war period, to balance and strengthen its positions, it is necessary to reorient to the elements of the stock market. It is their introduction that will help to increase the number of financial market participants and practiced financial instruments. It will also open up new financial and investment opportunities for the real sector of the economy.

Key words: financial market models, bank-centered financial market model, American financial model, Islamic model, mixed financial market model

УДК 338.484.2

DOI: 10.32782/2415-8240-2025-106-2-522-541

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Л. В. ТРАНЧЕНКО¹, доктор економічних наук

О. М. ТРАНЧЕНКО¹, кандидат економічних наук

Р. І. ЛОПАТЮК², кандидат економічних наук

¹ Уманський національний університет

² Вінницький інститут конструювання одягу і підприємництва

У статті всебічно обґрунтовано взаємозалежність економічної та соціальної ефективності як визначальних складових загальної результативності функціонування підприємств туристичної галузі. Акцентовано увагу на важливості одночасного врахування обох складників під час оцінювання діяльності суб'єктів туристичного бізнесу, оскільки саме їх гармонійне поєднання забезпечує сталий розвиток та конкурентоспроможність на ринку. Окреслено спектр актуальних проблем, пов'язаних з аналізом зовнішніх (макроекономічних, політичних, ринкових) та внутрішніх (організаційно-управлінських, ресурсних, кадрових) чинників, що впливають на рівень ефективності підприємств. Наголошено на необхідності розробки та впровадження цілісного комплексу управлінських заходів, спрямованих на підвищення соціально-економічної результативності підприємств у межах регіональних і загальнодержавного туристичних ринків.

Ключові слова: економічна ефективність, соціальна ефективність, ефективність діяльності підприємства, туристичне підприємство, туристична індустрія, критерії оцінювання, методи оцінювання ефективності.

Постановка проблеми. Світовий досвід переконливо свідчить, що туризм є однією з найдинамічніших та найбільш прибуткових сфер економіки, яка відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку багатьох країн. У сучасних умовах глобалізації та посилення міжнародної конкуренції туристична діяльність розглядається не лише як джерело значних валютних надходжень до державного бюджету, але й як важливий каталізатор соціально-економічного